Cserti Csapó Tibor–Forray R. Katalin

A cigány kisebbség iskolai oktatásának helyzete a Dombóvári Kistérségben

Egy kistérségi kutatás tapasztalatai

A Dombóvár Városi és Városkörnyéki Önkormányzatok Területfejlesztő Társulása megbízásából a térség cigány lakosságának helyzetét feltáró kutatómunkát végeztünk a Dombóvári Kistérség településeiben. E munkának fontos vizsgálódási területe volt az egyes településeken működő oktatási intézményhálózat feltárása, illetve annak vizsgálata, milyen szerepet tölt/tölthet be az iskola a helyi cigányság társadalmi beilleszkedésében, a cigány tanulók felzárkóztatásában. A munkát a Janus Pannonius Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, a Nyelvtudományi Tanszék keretein belül működő Romológia Specializáció szakértői munkacsoportja (e cikk szerzőin kívül Csánicz Szabolcs, Bíró Boglárka, Wilhelm Zoltán) végezte a meglevő statisztikák feldolgozása és interjúk alapján.

Nem egyedi jelenségről van szó, a gondok, a cigány népesség életkörülményei, az őket sújtó nehézségek hasonlatosak az ország többi, cigányok által sűrűn lakott térségéhez. Az egyik sarkalatos kérdés, melyet rendszerint a cigányságot sújtó összes hátrány legfontosabb okaként, s a válság kezelésének kulcsaként megemlítenek, az a roma népesség iskolázottsági állapota. Az adatok, melyek *Kemény István, Kertesi Gábor* és *Havas Gábor* 1993-as felméréseiből az ország cigány lakosságáról rendelkezésünkre állnak, jellemzőek a Dombóvár környéki falvak cigányságára is.

Magyarországon a cigány népesség 9,4%-a nem rendelkezik semmiféle iskolázottsággal, 32,8%-a 1–7. osztályt végzett el, 45,5%-a fejezte be az általános iskolát. 10,4%-uk szakmunkásképző vagy szakiskolai, s mindössze 1,5%-uk szakközépiskolai vagy gimnáziumi végzettséggel rendelkezik, s csak 0,2%-nak van felsőfokú oklevele. *(1)*

A középiskolai továbbtanulás esélyei keveset javultak. A középiskolába azok jutnak be nagyobb eséllyel, akik 14–15 éves korban elvégzik az általános iskolát. Sok cigány tanulónál már 6 és 14 éves kora között eldől, hogy a családi környezet, a szociális háttér, a motiváció hiánya stb., s a rosszabb tanulmányi előmenetel következtében nem jut érettségit adó középiskolába, legfeljebb szakmunkásképzőbe. Kertesi Gábor, az általános iskola első osztályát elkezdett tanulók iskolai pályáját végigkövetve, arra az eredményre jutott, hogy a cigány tanulók esélyegyenlőtlensége legsúlyosabbnak a középiskolában való továbbtanulás során látszik. Kevesen jutnak középiskolába, és a középiskolai tanulmányok alatti lemorzsolódás is valószínűbb, mint a nem cigányok esetében. A cigányság számára a szakmunkásképzés nyújtott esélyt befejezett képzettség elérésére, a szakmunkásképzés rendszere azonban gyakorlatilag összeomlott az egykori szocialista nagyipar, a nagyüzemi bázis felszámolódásával.

Érthető tehát, hogy a cigányság felemelkedési útját, a mostani kilátástalan helyzetű rétegek újratermelődésének megakadályozását valahol az oktatási rendszerben, az iskolázottsági viszonyok elősegítésében kell keresnünk. Hiszen az alacsony iskolázottsági és szakképzettségi szint egyenes következménye, hogy a cigány lakosság körében a rend-

szerváltást követően rohamosan megemelkedett a munkanélküliség. Az egyik munkaerőpiaci vizsgálat szerint egy felsőfokú végzettségű személyhez képest egy középiskolai végzettségű több mint 2,5-szeres, egy szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkező 3,5-szeres, a csak nyolc osztályt végzett már 5-szörös, s az általános iskolát be nem fejezett 10–20-szoros eséllyel válik munkanélkülivé. *(2)* Míg a munkanélküliek aránya a munkaképes férfi lakosságon belül 1994 I. negyedévében országosan szinten 12,9% volt, a cigány férfiak közt 61,7%. A nők esetében az arányok 8,8%, illetve a cigány nőknél 61,6%. *(3)*

Nincs ez másként a Dombóvári Kistérségben sem. A város környéki településeken a közintézményeken és a néhány üzleten kívül helyi munkalehetőség kevés van. A mezőgazdasági idényben nyílik lehetőség szezonális munkák végzésére a közeli Dalmand Rt.-nél, illetve dalmandi és helybéli egyéni gazdálkodóknál. A közeli vonzásközpontokba való ingázás lehetősége is sokkal korlátozottabb ma, mint a rendszerváltozás előtt. A munkaerőpiacról kiszorult, szakképzetlen cigány tömegeknek esélyük sincs új munkahelyet találniuk, sokuk rég kiesett a munkanélküli-ellátás rendszeréből is. A munkanélküliek aránya különösen a cigány lakosságon belül magas: a munkaképes korú cigány népesség mintegy 80%-a nem rendelkezik állandó munkahellyel.

Az elmúlt évtizedekben különösen a hátrányos helyzetű, pangó gazdaságú, gyenge közigazgatási, kereskedelmi, kulturális funkciókkal bíró, rossz infrastrukturális, kommunális ellátottságú, elzárt területeken, aprófalvas településszerkezetű térségeinkben, illetve a hanyatló ipari körzetekben nőtt jelentős mértékben a cigány lakosság lélekszáma. A vizsgált kistérség települései közül jó néhány a fenti kategóriába esik. Az ország egyik kevésbé iparosodott, inkább agrártevékenységre alapuló gazdaságú, a Dombóvár–Budapest vasútvonal, illetve a Dombóvár–Tamási közút (61-es közlekedési főútvonal) kivételével belső perifériaként felfogható területéről van szó.

Mivel a kutatás a cigányságra irányul, felmerült az alapkérdés: kit tekintettünk cigánynak. Az elméletileg vitatható és vitatott probléma *(4)* egy gyakorlati cselekvésre irányuló vizsgálatban talán nem igényel jelentősebb elmélyülést. Mi ezt a kérdést úgy oldottuk meg, hogy elfogadtuk a települési önkormányzatok által közölt létszámokat. Az alábbiakban tehát azokról van szó, akiket a lakóhelyük és intézményeik vezetői cigánynak tartnak, és ebben egyetértés van az érintett cigány családokkal.

Település	**A népesség száma (1997)**	**A cigány népesség száma** (települési önkormányzatok adatai)	**A cigány népesség aránya (%)**
Dombóvár**	21 848	3000–3500	14–16
Attala*	912	16–20	1,7–2,2
Csibrák	547	40–45	8,7–10
Csikóstőttős	995	50	5
Dalmand*	1558	60	3,8
Döbrököz*	2322	99	4,3
Gyulaj**	1126	372	33
Jágónak	319	–	–
Kapospula	1019	–	–
Kaposszekcső*	1151	–	–
Kocsola*	1147	362	25
Kurd**	1441	140	10
Lápafő	242	–	–
Nak*	719	18	2,5
Szakcs*	1110	160–220	15–20
Várong	237	12–15	5

(*a településen működik általános iskola, ** az általános iskolában folyik speciális képzés cigány tanulók számára)

1. táblázat
Adatok a Dombóvári Kistérség településeiről

A cigányság megtelepedése és a társadalmi-gazdasági adottságok között a térség településeit vizsgálva nem állapítható meg egyértelmű összefüggés. A három, a cigányságot legnagyobb létszámban tömörítő település egymástól eltérő közlekedés-földrajzi adottságokkal, s ebből következőn társadalmi-gazdasági feltételekkel, népességmegtartó erővel rendelkezik. Gyulaj nehezen megközelíthető zsáktelepülés, Szakcs egy mellékútvonalon, Kocsola pedig a 61-es főútvonal mentén helyezkedik el. Hogy mégis miért éppen ezekben a községekben található meg legnagyobb létszámban a cigányság, abban a történelmi folyamatok játszottak fontos szerepet. A cigányokat a térség birtokosai, az Eszterházak telepítették le a Gyulaji erdő peremén, innen költöztek az erdő mellett fekvő falvakba. E falvakban az őshonosnak számító cigányság beás, újabban költözött be egy-egy oláhcigány – a Dél-Dunántúlon ismert elnevezéssel kolompár – család.

Megjegyezzük, hogy a falvakban jelentősebb etnikai színezetű feszültséggel nem találkoztunk, sem a hivatalok, intézmények vezetői és dolgozói, sem a megkérdezett cigány emberek nem panaszkodtak nagyobb problémáról. Ez „természetesen" nem jelent kölcsönös megbecsülést. A falusi vezetők némi lenézéssel-elnézéssel beszéltek az őshonos cigányokról, a cigányok kisebb ügyek kapcsán hivatkoztak a helyi és a távolabbi munkahelyi vezetőknél érzékelt előítéletességre.

A szép természeti környezet és a falvak kilátástalannak tűnő gazdasági helyzete – következésképpen hosszú időn át tartó népességfogyása – következtében sok az üres lakóház. Újabban nyaralónak vásárolják meg ezeket fővárosiak és külföldiek, megvéve hozzá a szőlőt is.

Mivel három településben – Gyulaj, Kocsola, Szakcs – találkoztunk a térségben a cigányság magasabb arányával, ezért vizsgálatainkat itt, valamint a térségi központban, Dombóváron folytattuk – ahol arányában ugyan e három településhez nem mérhető, de létszámában jelentős cigány népesség él. A következőkben a szóban forgó három községben mutatjuk be a cigányság oktatásának helyzetét, s összevetjük azt a térségi központban tapasztaltakkal.

Mindhárom faluban működik óvoda és általános iskola. Olyan rugalmas vezetői csoporttal is találkoztunk, amely a szűkös anyagi lehetőségek között is képes fejleszteni a helyi intézményeket. Mindez különösen az általános gazdasági regresszióval sújtott településekben figyelemreméltó, ahol az oktatásra jutó, fejlesztésre használható összegek mértéke értelemszerűen csekély. A szociokulturálisan hátrányos helyzetű, elsősorban (ám nem kizárólagosan) cigány gyermekek felzárkóztatása mindenütt gondot jelent, de van, ahol a kiemelkedően jó képességűek gondozását is a legfontosabb feladatok közé sorolják.

Míg az analfabetizmus aránya a cigány lakosságon belül az idősebb korosztályban kb. 20–25% körüli, addig a fiatalabb korosztályban ma már minimális azok száma, akik nem végzik el az általános iskolát – ezek az adatok és arányok az országos tendenciákkal lényegében megegyeznek, és egyaránt mutatják az iskola értékének növekedését a cigányság körében, valamint az óvodák, iskolák, pedagógusok munkájának eredményességét.

Mindegyik iskolában, ahol a cigány tanulók aránya már jelenleg is magas, az elkövetkező években arányuk nőni fog. Az óvodai felmenő évfolyamok, illetve a fiatalabb korosztályok etnikai arányait elemezve, a cigány gyerekek emelkedő részesedésével találkozunk. Bár mára – a rendszerváltozás után a környező ipari vonzásközpontokban is bekövetkezett gazdasági recesszió miatt – az elvándorlás lassult, megállítva a kevésbé mobil cigány népesség feldúsulásának folyamatát, az utóbbi években ismét emelkedett a születések száma is. Ez utóbbi jelenség nem ered egyértelműen a cigány lakosság magasabb reprodukciójából; a nem cigány népesség körében is nőtt a gyermekvállalási kedv. Az elhelyezkedési lehetőségek szűkülése és a főállású anyaság intézményének pozitív hatásai következtében sokan vállaltak egy harmadik vagy többedik gyermeket is, főként a rosszabb szociális helyzetben élő családok. Általánosságban a cigány lakosság körében a népszaporulat kb. kétszerese a nem cigány lakosságnál tapasztalhatónak; családonként átlagosan 2–4 gyermek van. Ennek köszönhetően tendenciaszerűen a fiatalabb korosztályokban növekszik a cigányok aránya.

A helyzet érzékeltetésére álljon itt a gyulaji iskola esete, ahol az 1997–1998-as tanévben tanuló 117 diák közül 47% a cigány (l. *2. táblázat),* az alsó tagozatban 60%, a felsőben 50%. Az első osztályosok várható létszámát, valamint a cigány első osztályos tanulók arányát a *3. táblázat* mutatja. A tanulói összlétszámot folyamatos csökkenés jellemzi a kilencvenes évek elejéig, azután egy 1993-tól 1998-ig tartó stagnáló periódus után e tanévből ismét növekedést láthatunk. Az ábra a cigány tanulók létszáma tekintetében az évtized közepéig tartó kezdeti csökkenés után erőteljes emelkedést, az arány tekintetében hasonló folyamatot mutat.

Osztály	**Tanulólétszám**	**Cigány tanulók létszáma**	**Cigány tanulók aránya (%)**
1.	20	10	50
2.	18	14	78
3.	10	3	30
4.	14	6	43
5.	16	7	44
6.	13	4	31
7.	13	6	46
8.	8	3	38
Összesen:	**112**	**53**	**47**

2. táblázat

A cigány tanulók aránya az általános iskola egyes évfolyamaiban (Gyulaj, 1997–1998-as tanév)

Tanév	**Várható elsőosztályosok létszáma**	**Közülük cigány**	**Cigány tanulók aránya (%)**
1998/99.	23	16	69,5
1999/2000.	16	10	62,5
2000/2001.	21	15	71,4
2001/2002.	26	18	69,2
2002/2003.	14	12	85,7
2003/2004.	15	10	66,6

3. táblázat

A várható első osztályosok és közöttük a cigány tanulók aránya 2004-ig (Gyulaj)

Tehát mindenképpen nagyon hangsúlyos lesz az elkövetkező években, évtizedekben a cigány tanulók iskolai pályafutásának kérdése.

A tapasztalatok szerint a térség óvodáiban nincsenek nagyobb eltérések sem az értelmi képességek, sem a magatartás terén a cigány és nem cigány gyerekek között; nem jellemző az sem, hogy az iskolaérettség eléréséhez lényegesen nagyobb arányban lenne szükség a cigány gyermekek esetében külön fejlesztő foglalkozásokra. Nem is szerveznek felzárkóztató programokat az óvodák egyik faluban sem, pedig mindenütt jellemző, hogy a cigány gyerekeket óvodába íratják.

Úgy látszik azonban, hogy a pedagógiai helyzetértékelés valahol elhibázott. Ugyanis az általános iskolák pedagógusai már az iskolakezdésnél találkoznak a cigány és nem cigány tanulók közötti különbségekkel a szókincs és a beilleszkedés tekintetében. Azok a cigány tanulók, akik jobb eredményeket érnek el az iskolában, zömmel a jobb körülmények között élő, a gyerekre jobban odafigyelő, többet követelő családokból kerülnek ki. A többiek eredménye elmarad az átlagtól. A pedagógusok a sikertelenség okát a kedvezőtlen családi háttérben látják. Gyakori problémának mondják, hogy a cigány gyerekek kudarctűrő képessége kicsi, s ennek okát elsősorban a családi háttérben keresik. A szülői odafigyelés tanulókorú gyermekükre elmondásuk szerint sok esetben „arra korlátozódik, hogy iskolai problémák esetén gyermeküket egyszerűen hazaviszik”. Jellemzően tanári

elhárító attitűdről lehet szó, hiszen az „iskolai probléma” megoldását éppen az iskolában is meg kellene kísérelni.

A diákok továbbtanulását elemezve az elmúlt nyolc év adatai alapján megállapítható, hogy a gyulaji általános iskola végzett tanulóinak 9%-a került gimnáziumba, 17,2%-uk szakközépiskolában, 55,8%-uk szakmunkásképzőben tanult tovább, 18%-uk számára pedig a 8. osztály elvégzése jelentette tanulmányaik befejezését. A cigány tanulók továbbtanulási eredményeit jellemzi, hogy 1993-ban 23 tanulóból 9 volt cigány, közül 4 főt vettek fel szakközépiskolába, azonban mindegyikük kiesett. 1998-ban nem volt olyan cigány tanuló, aki középiskolába járt volna.

A térségben egyébként nem található olyan középiskola, kollégium, amely speciálisan foglalkozna cigány fiatalokkal (bár középiskolai szinten is szükség lenne erre, hogy a továbbtanulók nagyobb eséllyel kapaszkodhassanak meg a középiskolákban és kisebb arányban maradjanak ki onnan). Mindhárom általános iskolának vannak kapcsolatai a pécsi Gandhi Alapítványi Gimnáziummal. Néhány esetben mentek is oda diákjaik továbbtanulni, ám hamar kimaradtak onnan is.

Általánosnak mondható, hogy kevés cigány fiatal próbálkozik középiskolai továbbtanulással. Valószínűleg szerepe van a kudarcban annak a „kulturális sokk”-nak, megpróbáltatásnak is, amit a falutól és a családtól való elszakadás, a városi élet (Pécs, Dombóvár vagy Szekszárd), a diákotthon és a középiskola minden falusi fiatal számára jelent, a cigány fiatalok esetében pedig erre még ráterhelődik a középiskola közömbös vagy éppen kisebb-nagyobb mértékben cigányellenes légköre.

1991 óta a cigány tanulók felzárkóztatására szervezett óvodai és iskolai programokat kiegészítő normatívával finanszírozza a költségvetés. *(5)* Mindhárom iskola számára fontos tevékenységi kör kellene legyen a cigány fiatalokkal való foglalkozás, a rájuk való fokozottabb odafigyelés, a korrepetálás, a tehetséggondozás, ennek ellenére kisebbségi program csak a Gyulaji Általános Iskolában van (l. *1. táblázat).*

Ez a következőképpen működik: Az 1–2. osztályban napközi van, ennek keretében szerveznek felzárkóztató programot és tehetséggondozást, ami egyfelől korrepetálást jelent, másfelől szakkör jellegű foglalkozásokat. A 3–5. osztályban kevesebb a napközi, megnő a kiegészítő programok súlya, a 6–8. osztály számára nincsen napközi, ehelyett vannak a felzárkóztató és tehetséggondozó foglalkozások. A tehetséggondozást külön erre a célra a polgármesteri hivatal által elkülönített anyagi forrásból fedezik, szigorú elszámolás alapján csak a tervezett célra költik (tankönyvek, fénymásolás, tanárok stb.). Az éves kiegészítő támogatás 1 416 000 Ft, azaz 59 tanuló után kérik és kapják. Ebben a tanévben ÁSZ-vizsgálat volt a normatíva felhasználásáról, amely néhány apróbb adminisztratív szabálytalanságon kívül mindent rendben találtak. Míg a felzárkóztatásban sok cigánygyermek vesz részt, addig a tehetséggondozásból jobbára kiszorulnak. Mindössze öten értek el jobb eredményt az elmúlt fél évtizedben, akik középiskolába jutottak (Pécsett és Dombóváron).

A kisebbségi program keretében folyik a cigány (beás) nyelv oktatása. A nyelvet a falu oktató-nevelő csapatának büszkén emlegetett tagja, a felsőoktatásban is sikeresen végzett beás óvónő tanítja. Az általa kezdeményezett és folytatott program keretében beindulhatott a nyelvoktatás az általános iskola hatodik osztályáig. A beás nyelvtanítás szükségességét az a folyamat hívta elő, melynek következményeként olykor már a harminc-éves korosztály sem bírja a saját anyanyelvét. Az egészen fiatal korú gyermekek számára sokszor ez az egyetlen lehetőség a nagyszülők által beszélt nyelv megismerésére. A tanárok szerint nagyszerű pedagógiai módszerei ellenére érdektelenek a gyerekek (asszimiláció), és némi ellenállás is tapasztalható volt a szülők részéről (identitászavar, más tevékenységek előtérbe helyezése, társadalmi szerep- és értékzavar). Az óvónő viszont úgy látja, tanítványai igen motiváltak, jól tud velük dolgozni. A beás nyelvet elvben azok tanulják, akik felzárkóztató programban vesznek részt, és mivel ők nemcsak cigányok, ne-

kik is kellene tanulniuk a nyelvet. A valóság azonban alighanem az, hogy csak cigányok járnak a nyelvóvára.

Kocsola és Szakcs általános iskoláinak tapasztalatai alapján nem mutatható ki érdemi különbség a cigány és a nem cigány tanulók iskolai teljesítménye között. A tanulók többsége a cigányság köréből is továbbtanul; szórványjelenség az, hogy néha egy-egy tanuló nem végezi el az általános iskola 8. osztályát. Akik eljutnak a 8. osztályig, azok mind továbbtanulnak. A tanulók jellemzően szakmunkásképzőbe mennek, s azt el is végzik.

Kocsola és Szakcs iskolájának (és az óvodának) speciális programja nincs a cigány tanulók számára, kiegészítő támogatást nem kérnek, nem is tervezik. Egy ilyesfajta speciális programnak a tanárok szerint a szülők asszimilációs törekvései miatt valószínűleg nem is lenne nagy sikere.

Ám a cigányság ún. asszimilációs törekvései aligha indokolják, hogy e települések nem élnek azzal a jelentős összegű kiegészítő támogatással, amelyet a költségvetés ad a cigány kisebbségi programban részt vevő óvodásokért, iskolásokért. (Éppen ezzel kapcsolatban nem lehet asszimilációs törekvésekre hivatkozni, hiszen például a Gandhi Gimnáziumba mindhárom faluból jelentkeztek diákok.) A kiegészítő támogatás felzárkóztató és tehetséggondozó programokra igényelhető: ha a cigány gyerekek, tanulók felzárkóztatására esetleg nincsen szükség, szükség lehet tehetséggondozásra. A cigány (és nem cigány) gyerekeket a program hiánya megfosztja az intenzívebb tanulás lehetőségeitől, az intézmények pedig évente több százezer forinttal lesznek szegényebbek. Ráadásul két faluban – és természetesen Dombóváron is – működik cigány kisebbségi önkormányzat, Kocsolán kisebbségi szószóló, jeleként annak, hogy az asszimilációs törekvések mellett vannak ezzel ellentétes tendenciák is.

Dombóvár cigány lakosságának körében is hasonló helyzettel találkozhatunk. A városban két oktatási intézmény veszi igénybe a nemzeti és etnikai kisebbségek kiegészítő állami támogatását – a Zrínyi iskola és az Erzsébet óvoda – mindkettő olyan intézmény, amelyet a cigány gyermekek nagy számban látogatnak. Ezen intézmények rendelkeznek etnikai programmal is.

A cigány kisebbségi önkormányzatoknak is lennének feladataik az iskolai és az óvodai programmal kapcsolatban: ezeket számon kellene kérni mind a kisebbségi, mind a települési önkormányzaton.

A három kistelepülésre a civil szféra, a társadalmi szervezetek és a kisebbségi politikai érdekképviselet, érdekérvényesítés rendszerének erősen hiányos volta jellemző, különösen a cigányság vonatkozásában. A lakosság meglehetősen passzívnak, megosztottnak, szervezetlennek tűnik. Ez a megosztottság különösen a cigány és nem cigány lakosság viszonylatában, illetve a cigányok között a beás és kolompár viszonyban érződik.

Kocsolán az 1994-es helyhatósági választások során nem alakult cigány kisebbségi önkormányzat (helyi kisebbségi önkormányzat a többi nemzetiségnél sem alakult), s az 1998. évi választáson sem tervezték (legalábbis vizsgálatunk idején) a megalakítását. A települési önkormányzati testületben van cigány szószóló, de személye iránt nincs bizalom. Többen úgy érzik, nem alkalmas a posztra, nem tett semmit a cigányság érdekében, nem is ismeri a helyzetet, sőt a testületi üléseken sem vesz részt, így nincs is rálátása a község ügyeire. A cigányság véleménye szerint az őket érintő ügyeket vagy nem hozzák nyilvánosságra, vagy úgy teszik azt (pl. vetőmag-, vetőburgonya-pályázat kihirdetése), hogy nem értik meg, nem tudják, milyen feltételeknek kell megfelelni, hogyan kell pályázni.

Gyulajon működik cigány kisebbségi önkormányzat, amely azonban túl sok eredményt eddig nem tudott felmutatni. A polgármesteri hivatallal együtt próbálnak munkahelyet teremteni, de idénymunkánál többet nem tudnak szervezni. A cigány kisebbségi önkormányzat nem szól bele az oktatásba, 1998 elején jegyezték be a Gyulaji Roma Szervezet nevű egyesületet, amely vezetői szerint kifejezetten a kisebbségi önkormányzat ellenében jött létre.

Az előző önkormányzati ciklusban Szakcson is megalakult a cigány kisebbségi önkormányzat, pillanatnyilag azonban szünetelteti tevékenységét. A jelenlegi megmaradt egyetlen kisebbségi képviselőn kívül nincs komolyabb integráló erő, olyan agilis személy, aki képviselné a cigányság érdekeit, s aki körül a helyi cigány társadalom szerveződhetne.

Dombóváron a civil szervezetek szélesebb köre miatt nagyobb a civil szféra jelentősége, szerepe a cigányság életkörülményeinek javítása terén. A települési és a Cigány Kisebbségi Önkormányzaton kívül a Munkaügyi Központ, a Családsegítő, a Gyermekjóléti Szolgálat, a Vállalkozói Központ is fontos szerepet vállalhat a problémák megoldásában.

Ám sajnos, a helyi kisebbségi önkormányzat működése itt sem mondható zökkenőmentesnek, a viszony sem a helyi önkormányzattal, sem a város cigányságával nem rendezett. Úgy tűnik, jelenleg inkább csak papíron létezik az érdekképviselet. Önálló helyiséggel nem rendelkeznek, így természetesen nem elérhetők a hozzájuk fordulni szándékozók számára.

Mindenütt látszik a hivatal és a cigányság ellentéte, egymásra mutogatása. Nyilvánvaló, hogy egy-egy aktivista kör, ha felvállalja azt, komoly segítséget nyújthatna a cigányság problémáinak enyhítésében, beilleszkedésük megkönnyítésében. De ha adott településen a helyi cigányságból kikristályosodik is ez a tenni akaró réteg (amint például Kocsolán megindult ez a folyamat), két tűz közé került. Egyrészt az önkormányzat, a többségi társadalom ellenállásába ütköznek, másrészt érvényesül a cigány közösség visszahúzó ereje, innen is rendszeres támadások érik azt, aki tenni kíván valamit. Az okok: nincs hagyománya a településen egy ilyen szervezetnek, a jelenlegi önkormányzati rendszer keretein belül azzal sem nyernének semmit, ha létrejönnének az érdekképviselet hivatalos fórumai, csak a szociális problémák megoldását hárítanák a nyakukba, s másba továbbra sem lenne beleszólásuk.

Mindenütt látszik a hivatal és a cigányság ellentéte, egymásra mutogatása. Nyilvánvaló, hogy egy-egy aktivista kör, ha felvállalja azt, komoly segítséget nyújthatna a cigányság problémáinak enyhítésében, beilleszkedésük megkönnyítésében. De ha adott településen a helyi cigányságból kikristályosodik is ez a tenni akaró réteg (amint például Kocsolán megindult ez a folyamat), két tűz közé került. Egyrészt az önkormányzat, a többségi társadalom ellenállásába ütköznek, másrészt érvényesül a cigány közösség visszahúzó ereje, innen is rendszeres támadások érik azt, aki tenni kíván valamit. Az okok: nincs hagyománya a településen egy ilyen szervezetnek, a jelenlegi önkormányzati rendszer keretein belül azzal sem nyernének semmit, ha létrejönnének az érdekképviselet hivatalos fórumai, csak a szociális problémák megoldását hárítanák a nyakukba, s másba továbbra sem lenne beleszólásuk.

Mindezt csak azért elemeztük ilyen részletesen, hogy kitűnjék: a cigány népesség önkormányzati rendszere, érdekérvényesítési lehetőségeinek kiteljesedése terén is mekkora szerepe lehet az iskolai rendszernek, melynek a jövő cigány értelmiségét is nevelnie kellene. Ez a felnövekvő, felelősen gondolkodni tudó réteg segíthetne tisztázni a cigány politika terén ma uralkodó kissé zavaros viszonyokat.

A vizsgált települések viszonylag előnyös helyzetben vannak, hiszen problémáikkal nincsenek magukra hagyatva, működik a térségben egy társulás, mely különféle cselek-

vési programok kidolgozását és lebonyolítását koordinálhatja, segítheti. Egy ilyen kistérségi társulás feladata lehet, hogy megteremtse az információáramlás kereteit: tapasztalatcseréket hívjon össze az érintett iskolaigazgatók, óvodavezetők, kisebbségi önkormányzatok vagy szószólók bevonásával az óvodai és az iskolai cigány kisebbségi oktatási-nevelési program lehetőségeiről, tartalmáról, a kiegészítő támogatás igényléséről. Feladatokat láthat el a cigányság helyzetének javításában; azáltal, hogy törekszik a cigányság érdekképviseletének megerősítésére – egyrészt úgy, hogy segít megértetni a települési önkormányzatokkal a partneri viszony fontosságát, másrészt a kistérség cigány szervezeteit arra ösztönzi, hogy a társuláson belül hozzanak létre szövetséget, fórumot a közös problémák megvitatására és megoldására. Segítheti a kapcsoltok felvételét, találkozók, tapasztalatcserék szervezését a környező megyék hatékonyan működő cigány szervezeteivel, kisebbségi önkormányzataival.

Tudva azt, hogy azt elemzett három település nem alkot elszigetelt, egyedi jelenséget Magyarországon, fontosnak tartottuk megfigyeléseink közreadását e falvak oktatási intézményeinek és a cigányságnak a viszonyáról, hiszen ez tanulságos lehet az ország más régiói, már meglévő vagy most szerveződő településegyüttesei számára is.

Jegyzet

(1) KEMÉNY ISTVÁN–HAVAS GÁBOR: *Cigánynak lenni. Társadalmi riport 1996.* Szerkesztette: Andorka Rudolf–Kolosi Tamás–Vukovich György. Tárki–Századvég, Bp. 1996, 352–380. old.
(2) KERTESI GÁBOR: *Cigány gyerekek az iskolában, cigány felnőttek a munkaerőpiacon.* Közgazdasági Szemle, 1995. 1. sz., 30–65. old.
(3) KEMÉNY ISTVÁN: *A magyarországi roma (cigány) népességről két felmérés tükrében.* Magyar Tudomány, 1997. 6. sz., 644–655. old.
(4) Vö. HAVAS GÁBOR–KEMÉNY ISTVÁN–KERTESI GÁBOR: *A relatív cigány a klasszifikációs küzdőtéren.* Kritika, 1998. 3. sz., 31–33. old. és LADÁNYI JÁNOS–SZELÉNYI IVÁN: *Ki a cigány?* Kritika, 1997. 12. sz.; uők: *Az etnikai besorolás objektivitásáról.* Kritika, 1998. 3. sz., 33–35. old.
(5) FORRAY R. KATALIN: *A nemzetiségi-etnikai oktatás finanszírozása.* Educatio, 1993. 2. sz.